

Els estudis i anàlisis parietals com a essència per al coneixement de l'evolució historicoarquitectònica

ISIDRE PASTOR I BATALLA
Arqueòleg i historiador de l'art

RESUM

Els treballs de recerca històrica dels elements arquitectònics constitueixen un tipus d'estudi que aporta no sols dades per a la contextualització historicosocial de l'obra arquitectònica, sinó també sobre la seva tècnica constructiva. És a partir de l'aplicació de la metodologia de registre arqueològic, centrada en l'anàlisi parietal de les estructures murals, que es disposa de dades que permeten aprofundir en la comprensió de la seva seqüència constructiva. Aquesta informació, a la vegada, aporta dades tant sobre els seus aspectes tècnics com els formals, i sobre la relació i seqüència física que s'estableix entre els elements arquitectònics.

PARAULES CLAU: arqueologia, arquitectura, anàlisi parietal, patrimoni.

RESUMEN

Los trabajos de investigación histórica de los elementos arquitectónicos constituyen un tipo de estudio que aporta no solo datos para la contextualización histórico-social de la obra arquitectónica, sino también sobre su técnica constructiva. Es a partir de la aplicación de la metodología de registro arqueológico, centrada en el análisis parietal de las estructuras murales, que se dispone de datos que permiten profundizar en la comprensión de su secuencia constructiva. Esta información, a su vez, aporta datos tanto sobre sus aspectos técnicos como formales, y sobre la relación y secuencia física que se establece entre los elementos arquitectónicos.

PALABRAS CLAVE: arqueología, arquitectura, análisis parietal, patrimonio.

ABSTRACT

Historical research on architectural elements is a type of study that not only provides data for the historical-social contextualization of an architectural work but also information on its construction technique. The application of the archaeological record methodology, centered on the wall analysis of architectural structures, provides data allowing a better understanding of their construction sequence. This information provides, in turn, data on their technical and formal aspects and on the physical relation and sequence established between architectural elements.

KEYWORDS: archaeology, architecture, wall analysis, heritage.

INTRODUCCIÓ

La recerca històrica és, a l'hora de parlar d'estudis arquitectònics, molt més que una contextualització social sobre els valors humans de l'obra i els seus elements constructius, objecte d'anàlisi o d'intervenció. Aquest tipus d'estudis historicoarquitectònics són, ara per ara, una font d'informació de primer ordre que supera amb escreix aquest factor de context històric. L'abast i entitat d'aquests estudis històrics constitueixen un referent a l'hora d'aprofundir en els coneixements formal, tècnic i funcional de qualsevol construcció d'edificis.

El mateix increment que ha experimentat l'activitat arquitectònica, en relació amb els projectes centrats en actuacions en edificis històrics, és el que ha propiciat un desenvolupament d'aquestes anàlisis històriques arqueològiques aplicades a l'evolució arquitectònica de l'edifici. Conscients que el que s'anomena genèrica-

ment *arqueologia de l'arquitectura*, d'ençà que se'n va concebre el terme,¹ s'ha anat consolidant progressivament com a disciplina aplicada al registre arquitectònic; encara que, sovint, aquesta tan sols esdevé un tràmit administratiu i és concebuda com un formulisme, assentint que és una disciplina que resta associada a la contextualització. Tanmateix, l'actual marc legislatiu en matèria de patrimoni requereix informes sobre els valors històrics i patrimonials dels béns catalogats.

Lluny de pretendre presentar en aquest escrit una anàlisi historiogràfica sobre aquesta disciplina arqueològica

1. El terme *arqueologia de l'arquitectura* es generalitza a partir de mitjans dels anys vuitanta del segle xx per referir-se als estudis centrats en l'aplicació del mètode de registre arqueològic a l'anàlisi estratigràfica en les obres de fabrica arquitectòniques. Aquesta disciplina es va anar definint i sistematitzant a partir dels treballs d'arqueòlegs com A. Carandini, G. P. Brogiolo, R. Francovich i T. Manoni, o d'arquitectes com R. Parenti, entre d'altres.

lògica o exposar les pautes metodològiques sobre les quals es fonamenta, el present treball tan sols vol fer una reflexió sobre el tema. I aprofitar la jornada tècnica on s'emmarca per exposar i incidir sobre l'interès que aquests estudis tenen a l'hora d'intervenir en un element arquitectònic, a més de reivindicar la seva sistematització com a estudis previs a l'activitat projectual en relació amb tota intervenció en construccions susceptibles de tenir interès patrimonial. Així mateix, pretén incidir en pro de la conscienciació envers els valors patrimonials de l'evolució historicoarquitectònica com a referent de la nostra cultura material. Aquesta proposta, en tot cas, ha de ser considerada més enllà dels requisits que demana qualsevol procés de reforma o rehabilitació dels béns patrimonials catalogats, d'acord amb el que estableix el marc legislatiu vigent en matèria d'intervencions en el patrimoni catalogat.

Els estudis històrics de l'arquitectura esdevenen uns treballs que aporten dades que permeten aprofundir en el coneixement dels col·lectius que els generen, i són, per tant, un instrument cabdal a l'hora d'aprofundir en el coneixement de les societats a través dels béns materials, considerant l'arquitectura un dels principals exponents de qualsevol cultura material d'una societat.

L'activitat constructiva que al llarg del temps ha anat realitzant tota societat és un referent material de l'activitat econòmica, social i cultural pròpia i específica d'una realitat territorial concreta, que reflecteix, doncs, tant els aspectes de la seva concepció tècnica i formal com la seva evolució quotidiana. En aquest sentit, l'anàlisi i estudi d'aquestes evidències materials dels elements d'aquestes «arquitectures» aporta informació sobre el conjunt socioeconòmic a què pertany, tant per

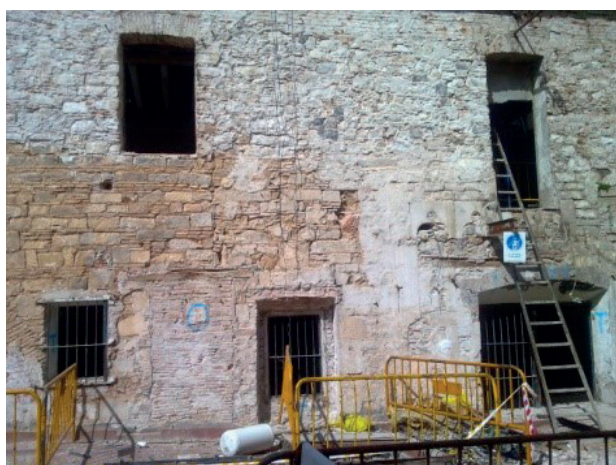

FIGURA 1. La seqüència constructiva que s'estableix entre els paraments i els elements arquitectònics que formen les estructures parietals d'una construcció esdevenen un dels principals referents que permeten copsar i avaluar l'esdevenir històric que ha experimentat la seva evolució constructiva. (Projecte de rehabilitació integral de l'edifici de l'antiga Seca de Barcelona. Isidre Pastor, 2009.)

la seva capacitat constructiva generadora d'una arquitectura pròpia com, en definitiva, pel conjunt dels grups socials que s'hi estableixen i vinculen. Així i tot, sovint, la majoria de les construccions són fruit d'un esdevenir històric que ha comportat la seva transformació i condicionament. Aquesta dinàmica, en general, és conseqüència d'un seguit de circumstàncies, factors i condicionants que, al llarg dels anys, han anat determinant i configurant l'aparença de l'element arquitectònic. Aquesta conjuntura determina que la diversitat de factors que afecten i incideixen en qualsevol element arquitectònic, amb el pas del temps, tinguin un caràcter exponencial i, per tant, per a efectuar-ne l'estudi i anàlisi, cal poder aprofundir en el coneixement de la seva evolució històrica. En qualsevol cas, no sols es tracta de la descripció formal o funcional o de la contextualització social en què s'emmarca la realitat d'un edifici o element arquitectònic, sinó també del coneixement seqüencial de la seva pròpia evolució constructiva; és a dir, del seu propi procés històric. I és en aquesta conjuntura que l'anàlisi històrica esdevé molt més que la contextualització dels factors històrics que determinen l'aparença final de tota construcció.

Més enllà de la contextualització històrica, susceptible de ser aplicada a qualsevol fet constructiu, aquest treball de recerca és complementari de qualsevol estudi o anàlisi tècnica que se'n pugui fer. Aquestes dinàmiques se centren a vincular aspectes propis de l'obra arquitectònica amb els que es refereixen a l'activitat

FIGURA 2. Des de la perspectiva de l'anàlisi històrica, l'arqueologia i l'arquitectura són dues disciplines que interaccionen, sovint, sobre un mateix element construït i, per tant, és pertinent poder-ne efectuar l'anàlisi i estudi a partir de l'aplicació d'un mateix mètode de registre i documentació, centrat i definit a partir de la relació física que s'estableix entre cada un dels elements, ja siguin constructius o estratigràfics. (Intervenció arqueològica a l'antic hospital de l'Hospitalet de l'Infant. Isidre Pastor, 2014.)

humana, i les relacions que s'estableixen en relació amb la seva dimensió social, familiar o personal. En aquest sentit, des d'una visió historicista aquest discurs està fonamentat a fer-se ressò de tots els factors que han determinat la formació i evolució historicoarquitectònica dels elements construïts, com a reflex d'unes pautes i comportaments socioeconòmics que l'han determinat. Els estudis historicoarquitectònics són, per si mateixos, un instrument cabdal a l'hora d'aprofundir en el coneixement històric de qualsevol aspecte tècnic i formal de l'element construït. Aquests estudis, com a treballs de recerca històrica que són, se centren en la recollida i documentació de dades que aporten informació dels factors que incideixen i en determinen la formació arquitectònica.

En el marc dels processos de recerca i documentació històrica en arquitectura, tots els aspectes i factors referents a l'element construït són rellevants i transcendents. I, com a tals, són susceptibles d'aportar qualsevol dada o informació essencial per al coneixement històric, tècnic o funcional. Conceptualment, els estudis arquitectònics de caràcter històric tenen en compte tots els aspectes, factors o circumstàncies que han determinat, incidit o participat en la formació de l'obra construïda, en què s'abasta des de la recerca documental sobre el procés projectual i constructiu fins a la descripció estilística i artística, les tècniques i els materials constructius, la concepció arquitectònica i l'estudi dels precedents arqueològics.

L'estudi detallat de l'element o del conjunt arquitectònic és en si mateix una pràctica en què participen moltes disciplines tècniques i científiques que permeten aprofundir en el seu coneixement. Aquesta anàlisi global de l'element construït comprèn diverses disciplines que intervenen en l'element arquitectònic i, per tant, es requereix la col·laboració d'un seguit de professionals que han de treballar coordinats i de manera interdisciplinària, per tal d'assolir un coneixement íntegre i exhaustiu de l'element.

D'aquest conjunt d'aspectes que abasta qualsevol estudi històric d'un element construït, els que se centren en el coneixement de la seva arquitectura són els principals referents materials d'aquesta realitat constructiva. Per tant, l'anàlisi dels elements arquitectònics és el principal objecte que ha de tenir tot estudi, i davant d'aquest factor, el reconeixement, registre i documentació de l'obra construïda són essencials per a una diagnosi historicoarquitectònica de la seva configuració. I, a la vegada, ho és també per detallar l'evolució o concretar la formació de les possibles fases constructives. Cal entendre, doncs, que l'anàlisi estratigràfica esdevé una de les principals pràctiques per poder disposar de dades que permetin aprofundir en el coneixement de l'arquitectura, tant pel que fa als aspectes formals i tècnics com a la seva evolució.

FIGURA 3. Per poder portar a terme un estudi i anàlisi parietal, generalment cal procedir a una actuació física sobre l'estructura murària que és objecte d'estudi. Aquest treball requereix una intervenció acurada per poder localitzar i identificar totes les parts que el constitueixen, tant pel que fa als revestiments com a l'aparell constructiu. (Estudi parietal de les estructures muràries de l'ala septentrional del castell de Rodonyà. Isidre Pastor, 2014.)

PARAMENTS, ESTRUCTURES MURÀRIES I ALTRES ELEMENTS ARQUITECTÒNICS

Del conjunt genèric de la composició arquitectònica és en els paraments, de les estructures muràries, on conflueix bona part del desenvolupament de la seqüència constructiva i on es disposen la majoria d'elements formals. Per tant, els paraments són una de les principals mostres de la seqüència històrica evolutiva del fet constructiu.

L'estudi dels paraments és un dels referents en l'anàlisi històrica dels edificis, considerant que —a partir de la informació que aporta la seva documentació i registre— es disposa de dades i elements que ens permeten conèixer aspectes concrets com ara la seva descripció formal i estilística, o bé, d'altres de més genèrics com seria, per exemple, la seva evolució constructiva al llarg del temps. Sens dubte, bona part de l'anàlisi física de l'element construït rau en l'estudi d'aquests elements que formen les estructures muràries i els seus

paraments, entenent el concepte que defineix aquest terme —*parament*— en el sentit més ampli, en al·lusió al conjunt d'estructures muràries o altres de l'element construït.

Així mateix, molts dels elements que formen els paraments de les estructures muràries, des de l'aparell constructiu, els revestiments, les obertures constructives fins a les tècniques emprades, evidencien i denoten una seqüència de l'evolució constructiva que ha experimentat.

EL MÈTODE DE REGISTRE ARQUEOLÒGIC

És una obvietat destacar que qualsevol tipus d'estudi d'una realitat constructiva requereix una descripció dels aspectes formals de l'element que és objecte d'anàlisi. Aquesta tasca sovint és essencial per poder identificar i referenciar cada una de les parts que el componen. En aquest sentit, el registre i la documentació sistemàtica i exhaustiva és una pràctica freqüent en totes les disciplines que intervenen en l'estudi de l'arquitectura. Generalitzant, doncs, s'ha de considerar que el fet de disposar d'unes pautes d'interpretació i anàlisi parietal és cabdal per aprofundir en els seus coneixements tècnic, formal i històric.

Amb aquesta finalitat, en primer lloc es requereix procedir al registre i documentació de cada una d'aquestes estructures i dels elements que la componen per poder interpretar la seva dinàmica constructiva. La identificació, el registre i la documentació constitueixen un dels pilars metodològics de tota disciplina que interacciona amb l'element construït, com es fa des de l'arquitectura, l'arqueologia, la conservació i restauració, o altres disciplines afins. Aquesta pràctica

FIGURA 4. La documentació gràfica de cada una de les parts i elements que s'identifiquen en el conjunt de les estructures parietals d'un edifici permet disposar d'un registre documental que esdevé la base gràfica per a l'aplicació de qualsevol tipus d'estudi que sigui perceptiu realitzar sobre el conjunt arquitectònic que és objecte d'anàlisi. (Estudi historicoarquitectònic del mas de la Serra, a Vilatorrada. Isidre Pastor, 2013.)

requereix un sistema de representació gràfica que en permeti la reproducció per a l'estudi i anàlisi. En aquest camp de la geometria descriptiva de l'arquitectura i el procés constructiu, l'aplicació de les noves tecnologies ha esdevingut un veritable avenç en l'obtenció i la presentació dels resultats, fet que ha propiciat que, cada vegada més, els treballs dels tècnics d'aquestes disciplines gràfiques assoleixin una singular rellevància en les tasques d'elaboració de projectes, estudis i anàlisis arquitectònics.

L'aplicació del mètode de registre arqueològic, centrat en la relació física que s'estableix entre cada una de les parts, permet sistematitzar la seqüència física i el procés d'identificació i registre dels elements arquitectònics del fet constructiu.²

És a partir de l'anàlisi de les relacions físiques que s'estableixen entre els elements que es pot disposar de dades sobre la seva interrelació, així com de la seva seqüència constructiva; informació necessària per poder concebre i entendre la dinàmica històrica del conjunt construït. L'aplicació d'aquest mètode de registre arqueològic permet fer una lectura del fet constructiu i, a la vegada, com que es tracta d'un mètode amb rigor científic, documentar les pautes d'anàlisi que possibiliten que amb posterioritat ho puguin contrastar altres tècnics.

En primera instància, aquesta anàlisi passa per una acurada descripció de les parts i els elements, fet que permet aprofundir en els coneixements sobre les tècniques constructives emprades en l'obra. D'altra banda, l'aplicació de la metodologia arqueològica com a procediment de registre i documentació sistemàtica és una pràctica que, com en qualsevol altra disciplina, permet sistematitzar tant els estudis i anàlisis, i les patologies, com les propostes d'intervenció i els seus resultats.

PER TAL DE CONCLoure

A l'hora d'exposar les consideracions finals de la present proposta cal incidir, un cop més, en la importància que assoleixen els estudis historicoarquitectònics en el marc dels projectes que intervenen sobre l'element construït. Aquesta recerca és especialment rellevant en relació amb les dades que aporta l'anàlisi sobre la seqüència constructiva de les estructures parietals. I, com a tals, aquests estudis han de ser considerats veri-

2. La metodologia arqueològica es basa en el registre estratigràfic de les relacions físiques que s'estableixen entre els elements per tal de poder-ne fixar una seqüència evolutiva. Aquest mètode fou sistematitzat, a partir d'una representació amb diagrames, per Edward C. Harris. L'aplicació d'aquesta metodologia a les estructures constructives —arqueologia de l'arquitectura— permet l'adopció del sistema de recollida de dades del fet constructiu.

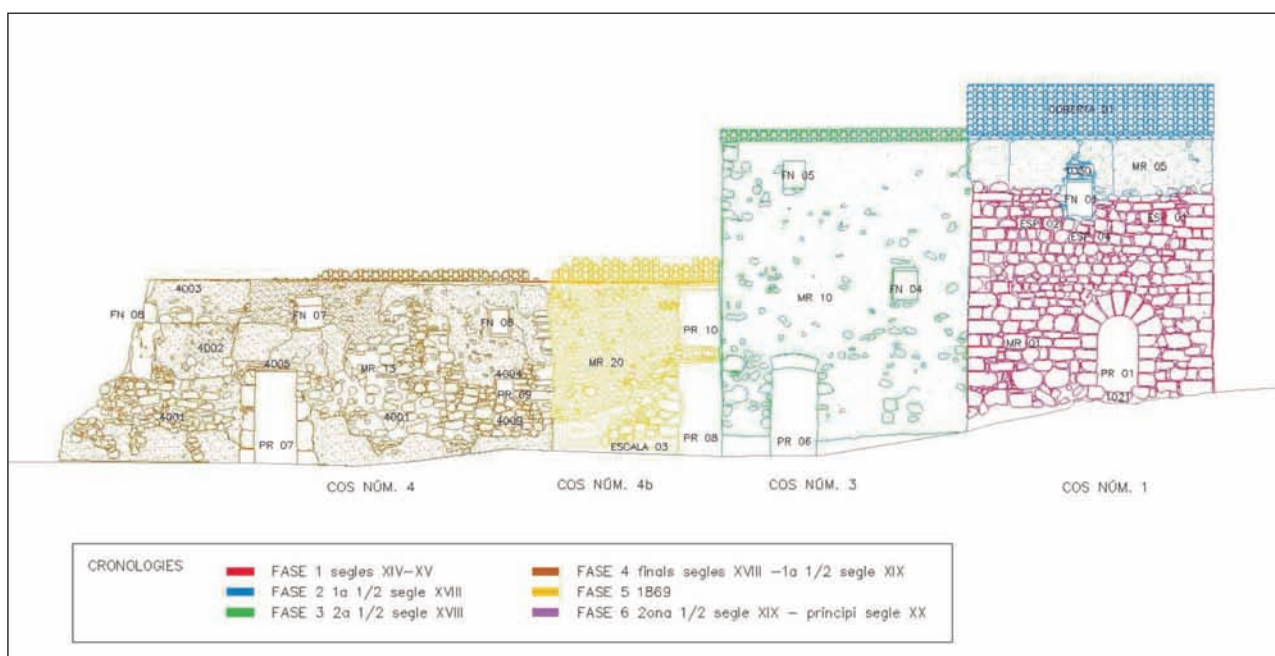

FIGURA 5. La identificació i registre dels paraments i elements parietals d'un conjunt arquitectònic són un document gràfic essencial per poder analitzar, interpretar i identificar la seqüència de l'evolució constructiva que ha experimentat aquesta arquitectura al llarg del temps. (Estudi històric i arquitectònic del mas Vidal, a les Pobles, Aiguamúrcia. Marina Miquel i Isidre Pastor, 2007.)

tables estudis previs, complementaris del programa projectual de qualsevol intervenció en un element arquitectònic d'interès històric.

Aquesta pràctica de considerar els estudis històrics com una de les actuacions prèvies complementàries a qualsevol projecte que comporti una intervenció que afecti un bé catalogat està, teòricament, del tot generalitzada. O si més no, així hauria de ser, ja que es tracta d'un requisit legislatiu a l'hora d'intervenir en el patrimoni arquitectònic catalogat. Amb tot, tenint en compte els resultats que aporten aquest tipus d'estudis, no podem estar-nos de reivindicar la generalitza-

ció de la seva pràctica, en relació amb qualsevol element arquitectònic susceptible de tenir interès històric, amb independència del seu grau de protecció patrimonial. Entenem que la salvaguarda, recuperació i posada en valor del patrimoni arquitectònic té un valor històric i cultural que cal preservar.

En aquest sentit, com a estudis complementaris previs que són, aquests tipus d'estudi garanteixen, en qualsevol cas, la documentació del registre del conjunt d'aquests valors patrimonials. Ja siguin tècnics, formals, històrics, funcionals o tots a la vegada. Per tant, si el marc normatiu patrimonial i urbanístic vigent

considera aquests estudis històrics previs com a preceptius, és pertinent destacar i posar de manifest el seu interès, tant històric com arquitectònic. I és en pro de l'interès que tenen aquests estudis a l'hora de projectar qualsevol intervenció en un bé catalogat que també s'ha de reconèixer el seu interès en relació amb les intervencions sobre qualsevol altre element que, tot i no estar catalogat, sigui susceptible de tenir interès patrimonial.

Les dades que es recullen en els estudis parietals, tal com ja s'ha exposat, no només són susceptibles d'aportar informació patrimonial, sinó també tècnica i, per tant, són rellevants a l'hora de projectar qualsevol intervenció. La pràctica generalitzada de disposar d'aquest tipus d'estudis ha de ser assumida per totes les parts implicades en les intervencions sobre els béns del patrimoni construït, si bé, òbviamment, el seu abast i

entitat han d'estar degudament dimensionats segons la rellevància patrimonial i històrica de l'element.

D'altra banda, la vulnerabilitat de moltes de les parts originals d'aquesta arquitectura històrica davant l'obra nova fa que aquests tipus de treballs siguin requisits indispensables si es vol disposar d'una documentació i d'un registre exhaustiu de l'element construït, especialment, si es tracta de revestiments o construccions de caràcter popular i tècniques tradicionals.

Els trets propis i característics de l'edificació vernacular d'un marc territorial han de ser preservats o, si més no, tinguts en consideració i documentats com a valor susceptible d'aportar dades sobre una sostenibilitat arrelada. Així mateix, totes les iniciatives són lloables en pro de salvaguardar els valors patrimonials dels diversos elements arquitectònics que poden tenir interès històric o patrimonial.